

УДК 070:629.783

Лариса Копилова,
аспірант, викладач кафедри журналістики
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Висвітлення у друкованих ЗМІ запуску першого штучного супутника Землі

У статті досліджено особливості популяризації у друкованих ЗМІ досягнень космічної галузі на прикладі запуску першого штучного супутника Землі. Здійснено історичні проєкції подачі цієї інформації у журналістських матеріалах та порівняння структурно-змістової специфіки публікацій у виданнях часів події та у пресі сучасної України.

Ключові слова: космічна галузь, перший штучний супутник Землі, друковані ЗМІ, популяризація, аудиторія.

До повсякдення міцно ввійшли супутникові телебачення та зв'язок тощо, однак для більшості символом космічної ери став саме перший штучний супутник Землі. Він залишився культурним символом, що втілював прорив людства, вихід за межі емпірично зрозумілих усталених параметрів буття.

Мрія людей про підкорення космосу стала реальністю 4 жовтня 1957 року після запуску першого у світі штучного супутника і його виходу на навколосупутничу орбіту. Відповідно, подія, на яку чекало століттями людство, стала новиною перших шпальт газет. Сучасні друковані медіа також не полишають цю тему, незважаючи на те, що минуло понад шістьдесят років. Тож дослідження журналістських друкованих матеріалів, присвячених запуску, залишається актуальним і сьогодні, оскільки саме супутник ознаменував початок космічної ери і саме ЗМІ розпочали активне формування суспільної думки щодо цієї події та продовжують формувати її й нині.

Спеціальних досліджень цієї теми на теренах України немає, тож послуговуватимось теоретичними розвідками з галузі журналістикознавства та соціальних комунікацій. Під час аналізу рецепції друкованою журналістикою проблеми освоєння космосу, зокрема запуску першого супутника, варто застосувати методи кількісного та якісного аналізу ЗМІ, тож доцільно спиратися на праці В. Іванова [2; 3], О. Колесниченка [5], В. Різуна [9] та ін.

Мета статті полягає у виявленні структурно-змістових особливостей матеріалів друкованих ЗМІ стосовно запуску в космос першого штучного супутника Землі. Метою зумовлено такі завдання: визначити вербальні та візуальні інструменти впливу журналістських матеріалів відповідної тематики на аудиторію; з'ясувати особливості популяризації космічної галузі за допомогою подання у ЗМІ матеріалів про запуск першого штучного супутника Землі; окреслити коло відбитих у ЗМІ суспільно-історичних передумов запуску першого штучного супутника; зіставити й порівняти матеріали друкованих видань часів події та сучасності, розглянути за допомогою якісних методів аналізу набір інструментів, використаних ЗМІ для створення і підтримання інтересу читачів до космічної тематики.

"В течение ряда лет в Советском Союзе ведутся научно-исследовательские и опытно-конструкторские работы по созданию искусственных спутников Земли" [6, с. 1], — так розпочинався матеріал газети "Правда" від 5 жовтня 1957 року, розміщений на першій шпальті під назвою "Сообщение ТАСС". У публікації повідомлялося: "В результате большой напряженной работы научно-исследовательских институтов и конструкторских бюро создан первый в мире искусственный спутник Земли. 4 октября 1957 года в СССР произведен успешный запуск первого спутника" [6, с. 1]. Найважливіший акцент у матеріалі зроблено за допомогою використання грубого шрифту. У публікації наведено низку наукових відомостей: висота об'єкта над Землю, час повного обертання, траєкторія, форма, вага, частотність та довжина радіосигналу, а також подальша ймовірна доля першого штучного супутника Землі в космічному просторі. Такий докладний опис першого космічного об'єкта, за браком фото, давав реципієнтові змогу уявити деталі події світового рівня й безпосередньо стати її свідком: "...его полет можно наблюдать в лучах восходящего и заходящего Солнца при помощи простейших оптических инструментов (биноклей, подзорных труб и т. п.)" [6, с. 1].

Читацька аудиторія завдяки такому прийому мала можливість доторкнутися до космічних досягнень емпіричним шляхом, внаслідок чого далекий, незвіданий космос став доступним кожному. "Мощности передатчиков обеспечивают уверенный прием радиосигналов широким кругом радиолобителей" [6, с. 1], — акцентуючи на цьому увагу читача, ЗМІ доводили, що і позаземний простір відкриває таємниці пересічній людині, варто лише мати бажання долучитися до спостереження й вивчення безмежного Всесвіту. З іншого боку, це було популяризацією космічної галузі — супутник презентували як частину нового повсякдення: "Успешным запуском первого созданного человеком спутника Земли вносится крупнейший вклад в сокровищницу мировой науки и культуры" [6, с. 1].

Варто зауважити, що матеріал створено в жанрі розширеної новинарної замітки (за класифікацією О. Колесниченка [5, с. 8]). Формат публікації демонструє недостатне

усвідомлення редакторами значення наукової події, вказує на невпевненість і недостатнє розуміння глобального масштабу досягнення. Жанр матеріалу відіграє важливу роль під час аналізу впливу публікації на аудиторію: "Розширена новинарна замітка... містить у собі... додаткову інформацію, прямо не пов'язану з подією, яка допомагає краще зрозуміти сенс того, що відбулося" [5, с. 8]. Публікація відповідає на шість основних запитань: "Хто? Що? Де? Коли? Чому? Яким чином?", однак додаткова інформація на кшталт "...трудами видаючогося ученого К. Циолковского была впервые научно обоснована возможность осуществления космических полетов при помощи ракет" [6, с. 1] дає можливість читачеві відтворити логіку історичних передумов запуску першого комічного супутника Землі.

Прикметно, що в публікації неодноразово наголошувалося на міжнародному значенні події та співпраці у космічній галузі: "Как уже сообщалось в печати, первые пуски спутников в СССР были намечены к осуществлению в соответствии с программой научных исследований Международного геофизического года" [6, с. 1] — такий екскурс виразно позиціонує державу не лише на світовій арені, а й серед власних громадян.

Варто наголосити на одному доволі незначному, але цікавому факті: запуск супутника відбувся 4 жовтня 1957 року, однак першу інформацію про це було оприлюднено 5 жовтня: ні 3 жовтня, напередодні запуску, ні безпосередньо в день події на шпальтах друкованих органів не розміщено жодних відомостей. Сучасні ЗМІ, зокрема щотижневик "Тайны XX века" (№ 41, 2015 р.) цей факт коментують так: "В СССР всю значимость события не сразу поняли даже газетчики, у которых нюх на сенсации. Главный печатный орган страны — газета "Правда" — вышел с передовицей "Подготовка к зиме — дело неотложное". Сообщение о запуске спутника подали более чем скромное" [10, с. 4].

Така поведінка представників ЗМІ, вірогідно, зумовлена насамперед тим, що державний апарат не лише керувався цензурою, а й прагнув у разі невдалої спроби запуску усіляко запобігти витоку інформації не лише у світовому масштабі, а й усередині СРСР. Підтвердження цьому знаходимо в газеті "Правда" від 9 грудня 1957 року, в публікації під назвою "Американский престиж упал так низко, как никогда" [8, с. 2]. У матеріалі ретельно дібрано цитати з друкованих органів (США та інших держав світу), в яких висловлено сарказм та незадоволення невдалим запуском американського супутника. "Нью-Йорк. 8 декабря. (Корр. "Правды"). Неудача с запуском американского спутника Земли находится в центре внимания всей американской печати. Многие газеты с большим сарказмом пишут о шумихе, поднятой вокруг запуска спутника" [8, с. 2], — коментар кореспондента "Правди" є максимально коректним і нейтральним, автор не висловлює власної думки, а лише посилається на журналістів інших видань, резюмує їхню рецепцію. "Обозреватель газеты "Нью-Йорк пост" Макс Лернер заявляет, что американский искусственный спутник "шлепнулся, и этот шлепок был слышен во всем мире" [8, с. 2] — такі посилання не лише дискредитували кардинально протилежний державний устрій США, а й демонстрували відсутність єдності в американському суспільстві та готовність журналістів акцентувати на помилках і поразках власної науки і держави.

Зауважимо, що для сучасного читача перший супутник та прізвисько "Корольов" — майже тотожні поняття, проте в

ту епоху ситуація була інакшою: лівова частка слави належала "советским ученым", "советским инженерам" та першому автору ідеї запуску космічної ракети К. Циолковському.

Газета "Правда" цілеспрямовано публікувала перекладені тексти з видань різних країн та континентів, демонструючи читачам велич і могутність досягнень радянських вчених та, головне, міжнародні масштаби наукових перемог. У номері від 7 жовтня 1957 року на другій шпальті, цілком присвяченій запуску першого супутника й зокрема коментарям щодо цієї події журналістів інших країн, у публікації під назвою "Мир восхищен грандиозной победой советской науки и техники" зазначено: "КАИР. 6 октября. (ТАСС). Сообщение о советском искусственном спутнике Земли продолжают оставаться в центре внимания египетской печати. Все газеты отводят этому выдающемуся событию первые полосы под огромными заголовками" [7, с. 2]. Рецепція журналістами "Правди" коментарів на запуск супутника у виданні Єгипту як представника африканських країн демонструє, що відбулася подія світового масштабу, котра не лише викликала позитивні відгуки, а й дала надію на пізнання кардинально нового та перспективного напрямку науки.

Рецепція запуску першого штучного супутника Землі друкованими ЗМІ незалежної України є різноманітною і не містить елементів сенсаційності, це радше констатація факту. У матеріалі "История межпланетных путешествий. Часть I. Штурм начинается (1958—1960 гг.)", уміщеному в науково-популярному журналі "Вселенная. Пространство. Время" (№ 6, 2004 р.) [1, с. 27—32], про запуск першого супутника зазначено лише в ліді — як про передумову космічних польотів. "Над созданием межпланетных кораблей в конструкторских бюро СССР и США начали задумываться, когда первые спутники еще только готовились к старту. Причина проста: до 1957 г., т. е. до начала космической эры, считалось, что главная цель состоит в покорении иных миров. Ну а все, что должно кружить вокруг Земли — это так, для обретения опыта" [1, с. 27] — з такого погляду автор наведеної публікації О. Железняков коментує запуск першого супутника вже за часів незалежної України. В його тексті немає історії створення супутника чи навіть дати запуску, для нього 4 жовтня 1957 року — це лише передісторія космонавтики: "Действительно, по большому счету, только межпланетные полеты и можно считать настоящей космическими. ...Один за другим стали появляться проекты космических аппаратов, которые должны были стать предвестниками звездных устремлений человечества" [1, с. 27].

Перший супутник залишився в історії, і друковані матеріали сучасних українських медіа прагнуть подати нову, раніше не відому інформацію. Зокрема, у виданні "Интересная газета. Тайны истории" (№ 21, 2012 р.) на другій шпальті опубліковано статтю "Кто проложил дорогу в космос?", де вже в ліді реципієнта прагнуть шокувати відповіддю на поставлене в заголовку питання: "Любой, не задумываясь, ответит: Королев! И вы будете не правы. На самом деле этим человеком был сотрудник НИИ 4 Михаил Тихонравов, идеи которого Сергей Павлович лишь воплотил в жизнь" [4, с. 2]. У матеріалі використано маніпулятивний прийом заперечення, за допомогою якого автор привертає увагу аудиторії, а потім надає коректний коментар стосовно заперечення. Завдяки такому конструюванню тексту подану інформацію реципієнт сприймає як нову. Далі викладено відомі факти, як-от: "В конце 40-х годов под руководством

Королева велись работы по переделке немецкой ракеты ФАУ-2..." [4, с. 2], "...в 1956 году правительство приняло постановление о создании спутника и его запуске в 1957 году" [4, с. 2].

Сучасні друковані ЗМІ продовжують виконувати роль посередників-інформаторів між космічною галуззю та реципієнтом, однак щодо історичних подій у цій сфері, коли доречною була б лише згадка про них, на сторінках видань продуються спроби створити сенсацію.

Під час аналізу в історичній проекції матеріалів друкованих засобів масової інформації, присвячених першому штучному супутникові Землі, виконано низку поставлених завдань. У межах дослідження з'ясовано передумови запуску першого штучного супутника Землі, що були відображені на шпальтах газет часів події. У ході вивчення матеріалів друкованих ЗМІ незалежної України стосовно першого штучного супутника виявлено вербальні інструменти впливу на аудиторію. Також окреслено коло суспільно-історичних передумов запуску першого штучного супутника та особливості подачі матеріалу у виданні того часу та сучасних ЗМІ і, як наслідок, акцентовано феномен популяризації космічної галузі на прикладі супутника; розглянуто методи привернення уваги читачів до подій історичного значення у друкованих ЗМІ України. Перспективними є подальші дослідження в цьому напрямі, присвячені визначенню на основі кількісно-якісного аналізу тематично-функціональних різновидів публікацій щодо першого супутника у ЗМІ різних часів.

Список використаної літератури

1. Железняков А. История межпланетных путешествий. Часть I. Штурм начинается (1958—1960 гг.) / Александр Железняков // Вселенная. Пространство. Время : международный научно-популярный журнал по астрономии и космонавтике. — 2004. — № 6 (7). — С. 27—32.

2. Иванов В. Ф. Аспекты массовой коммуникации : монография. Ч. IV: Информационное общество / В. Ф. Иванов. — Киев : ЦВП, 2010. — 425 с.
3. Иванов В. Ф. Аспекты массовой коммуникации : монография. Ч. V: Глобализация / В. Ф. Иванов. — Киев : ЦВП, 2010. — 119 с.
4. Интересная газета в Украине. Тайны истории. — 2012. — № 21. — С. 2.
5. Колесниченко А. В. Практическая журналистика : учебное пособие / А. В. Колесниченко. — Москва : МГУ, 2008. — Режим доступа: <http://www.evartist.narod.ru/text28/0036.htm>. — Загл. с экрана.
6. Правда. — 1957. — 5 жовтня. — С. 1.
7. Правда. — 1957. — 7 жовтня. — С. 2.
8. Правда. — 1957. — 9 грудня. — С. 2.
9. Різун В. В. Методи наукових досліджень у журналістико-знавстві : навчальний посібник / В. В. Різун, Т. В. Скотникова. — Київ : КНУ імені Т. Шевченка, 2005. — 97 с.
10. Тайны XX века : еженедельник. — 2015. — № 41. — С. 4—5.

В статье исследованы особенности популяризации печатными СМИ достижений космической отрасли на примере запуска первого искусственного спутника Земли. Осуществлены исторические проекции подачи этой информации в журналистских материалах и сравнение структурно-содержательной специфики публикаций в изданиях времен события и в прессе современной Украины.

Special features of popularization by the print media the achievements of the space industry on the launch of the first artificial satellite are studied in the article. The historical projection of filing this information in journalistic materials and structural and semantic comparison of specific publications in the press of time of the event and in the press of modern Ukraine is done.

Надійшла до редакції 11 листопада 2015 року

КОНФЕРЕНЦІЇ. КОНКУРСИ. ВИСТАВКИ

УДК 008+316.77

Ірина Давидова,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
завідувач кафедри бібліотекознавства
та соціальних комунікацій ХДАК

Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку

Спеціалісти Харківської державної академії культури, Національної академії мистецтв України та Інституту культурології під патронатом Міністерства культури України наприкінці 2015 року провели міжнародну наукову конференцію "Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку". У форумі взяли участь фахівці в галузі культурологічної та соціально-комунікаційної освіти, науковці, молоді вчені, аспіранти та докторанти вищих навчальних закладів, працівники бібліотек, музеїв, архівів тощо.

Цей захід є продовженням циклу наукових форумів, започаткованих у 1999 році й присвячених головним проблемам культурології і соціальних комунікацій. За 16 років проведення міжнародної наукової конференції, як зазначив у вступному слові ректор Харківської державної академії культури, професор В. Шейко, вийшло друком 11 томів тез наукових доповідей. У форумі взяли участь 1715 осіб, зокрема 31 іноземний науковець (із Данії, Німеччини, Китаю, Ірану, Росії, Білорусі, Литви, Латвії, Чехії) та 1684 україн-